

तपसायोगेनतद्वलेनेत्यर्थः अंतर्भूतेन आंतरेण न तु समित्कुशाज्यपय आदिबासद्रव्यसाध्येन भास्वता चैतन्यप्रकाशवतादिविहार्दाकाशे सूर्यादिकंतपसायोगेन भासते यावान्वाअयमाकाशस्तावानेषोतर्दय आकाशउभेअस्मिन्वावापृथिवीअंतरेवसमाहितेउभावग्रिश्चवायुश्चसूर्याचंद्रमसावित्यादिश्रुतेः सर्वस्यतदंतर्गतत्वावगमात् अतएवयोगिनांव्यवहितादिसाक्षात्कारउपपद्यते ॥ १५ ॥ प्रकाशोविकसनंफलमित्यर्थः तपसोयोगस्य संशब्दितंयोगिनस्तंप्रपश्यंतिभगवंतंसनातनमितिसर्वत्रख्यातंज्ञानहेतुत्वेन तस्यत्वलक्षणंअसाधारणंरूपं रजस्तमोघंप्रवृत्त्यावरणयोर्नाशकं कर्मवैराग्यपूर्वकंवेदांतश्रवणं ॥ १६ ॥ तपोविशेषावाह ब्रह्मेति ॥ १७ ॥ १८ ॥ वैमनस्यं वैराग्यंविषयेशब्दादौ करणानि इंद्रियाणि अस्यशिष्टान्भुजः तन्मात्रंआहारमात्रंननुधनादिकंशिष्टेभ्योप्यादद्यात् ॥ १९ ॥ एवंविधसाधनसंपत्त्यभावेपिमोक्षेउपायांतरमस्तीत्याह अंतेति तत्ज्ञानं अंतकालेबलोत्कर्षात्कुर्यात्त्यज्ज्ञानंयोगयुक्तेनमनसाशनैःउपपद्यतेइत्यन्वयः अयमाशयः आदिपर्वणिविष्णुपहादेवाअमृतंलेभिरे राहुस्तुच्छलेनामृतार्थीदेवंपक्तिस्थोदेहभेदेनसहैवतल्लेभेइत्युपाख्यातं तत्राख्यायिकानांस्वार्थेतात्पर्याभावात्ततःकश्चिद्विधेयोर्यउन्नेयः सचयथोक्तसाधनानुष्ठानात्सात्विकामुक्तिभाजःस्युः असात्विकोपिमोक्षक्षेत्रेमरणकालेमुक्तिमा

त्रैलोक्यंतपसाव्याप्तमंतर्भूतेनभास्वता ॥ सूर्यश्चचंद्रमाश्चैवभासतस्तपसादिवि ॥ १५ ॥ प्रकाशस्तपसोज्ञानंलोकेसंशब्दितंतपः ॥ रजस्तमोघंयत्कर्मतपसस्तत्स्वलक्षणं ॥ १६ ॥ ब्रह्मचर्यमहिंसाचशारीरंतपउच्यते ॥ वाङ्मनोनियमःसम्यक्मानसंतपउच्यते ॥ १७ ॥ विधिज्ञेभ्योद्विजातिभ्योग्राह्यमन्नंविशिष्यते ॥ आहारनियमेनास्यपाप्माशाम्यतिराजसः ॥ १८ ॥ वैमनस्यंचविषयेयांत्यस्यकरणानिच ॥ तस्मात्तन्मात्रमादद्याद्यावदत्रप्रयोजनं ॥ १९ ॥ अंतकालेबलोत्कर्षाच्छनैःकुर्यादनातुरः ॥ एवंयुक्तेनमनसाज्ञानंयदुपपद्यते ॥ २० ॥ रजोवर्ज्योप्ययंदेहीदेहवाञ्छब्दवच्चरेत् ॥ कार्यैरव्याहतमतिर्वैराग्यात्प्रकृतौस्थितः ॥ २१ ॥

मोतीति तथाआश्वमेधिकेसंवर्तमरुत्तीयेकाश्यांवसतःसंवर्तस्यशवदर्शनेनशिवदर्शनसिद्धिःसूचिता तेनकाश्यामृतस्यशिवत्वेनतत्प्रतिमावत्तच्छरीरस्यलिंगत्वंसूच्यते तथाइहापिबलोत्कर्षात्अंतकालेज्ञानंकुर्यादित्युच्यते तेनसर्वेणैतेनवाक्यसंदर्भेणअत्रहिजंतोःप्राणेषूल्कममाणेषुरुद्रस्तारकंब्रह्मव्याचष्टेयेनासावमृतीभूत्वामोक्षीभवतितस्मादविमुक्तमेवनिषेवेताविमुक्तंनविमुंचेदित्यस्याःश्रुतेरर्थःकाश्यांभियमाणस्यरुद्रमुखात्तारकोपदेशप्राप्त्यामुक्तिप्राप्तिरितिसमस्तपुराणोपबृंहितःसूचितइतिगम्यते बलोत्कर्षादित्यत्वेनकाश्यांवासात् अंतकालेज्ञानंकुर्यादीशोपदेशात्संपादयेत् ॥ २० ॥ एवमोक्षेसाधनांतरमुक्त्वाआपेक्षिकत्वमप्याह रजइति अयंदेहीरजोवर्ज्यःबाह्येन्द्रियप्रवृत्तिशून्यःसमाधौसंत्यक्तस्थूलदेहोपिदेहीपुरुषःदेहवान्भूत्वाशब्दवत्शब्दादिमत्कार्यसूक्ष्मशरीरंचरेत्अनुचरेत् यस्तुकार्यैरव्याहतमतिःसवैराग्यात्सूक्ष्मभोगेष्वपिनिस्पृहःप्रकृतौलीयतेननुप्रकृतेःपरंपुरुषंप्राप्नोति अयंभावः स्थूलसूक्ष्मकारणशरीरैर्मुक्तोयोगीसद्योमोक्षमश्नुते स्थूलमात्रविहीनोविदेहः स्थूलसूक्ष्माभ्यांविहीनःप्रकृतिलयः एतौहिंसुषुप्तिस्थवत्उत्तरकक्ष्यांप्रविबिंशतौमध्येलयेनाभिभूतौनिर्विकल्पंपदमनुभवतइवअतएवतयोरसंप्रज्ञातःसंसारहेतुः तथाचसूत्रितं भवप्रत्ययोविदेहप्रकृतिलयानामिति ॥ २१ ॥